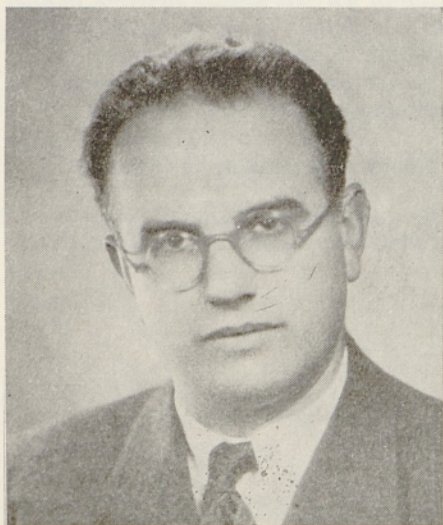

Jože Dolenc

Ob Cajnkarjevi drami »Potopljeni svet«

Dne 22. aprila 1937 je izšla prva (dvojna) številka Doma in sveta za leto 1937. Obsegala je 128 strani in je bila s Kobljarjevim uvodnikom »Petdeset let« in s Finžgarjevim spominskim prispevkom »Ob petdesetletnici Doma in sveta« posvečena svojemu petdesetletnemu jubileju. V tej jubilejni številki sta bila objavljena med drugim članek Edvarda Kocbeka »Premišljevanje o Španiji« in prvo dejanje drame Stanka Cajnkarja »Potopljeni svet«. Oba ta dva prispevka, zlasti še Kocbekov članek o Španiji, sta le še zaostрила že skoraj nemogoče razmere okrog Doma in sveta in naposled sprožila dokončni prelom v katoliških vrstah, znano krizo te revije, odstop urednikov in umik večine sodelavcev. Sledila so poročila in polemike v političnem časopisju in drugod, prirejala so se zborovanja in sestanki, na založnico revije (Katoliško tiskovno društvo) so prihajali protesti, na uredništvo pa žaljiva pisma in celo očitki, da je v Dom in svet zašla skrita komunistična propaganda. Pri tem pisanju sta se odlikovala še

Dramatik Stanko Cajnkar

posebno »Straža v viharju« in »Mladi borci«. O poteku krize in usodi revije je izšlo dokumentarno gradivo v brošuri »Dom in svet v letu 1937«.

Cajnkarjeva drama »Potopljeni svet« je že z objavo prvega dejanja povzročila dovolj hrupa, napačnega z gledovanja in krivičnih obsodb zlasti med duhovščino. Zakaj v drami je glavna oseba duhovnik, ki se znajde v duhovni krizi, se poroči s filmsko igralko, izstopi iz Cerkve, kamor pa se po razočaranju v brezdušnem svetu spet vrne. Obnovimo na kratko njen potek! *Prvo dejanje* se godi v hotelu pod vrhovi švicarskih gora. Tu se dr. Velnar sreča s filmsko igralko Lilijano Garnier, ki jo je spoznal pred letom dni. Ko mu razodene svojo ljubezen, tudi sam ne ostane ravnodušen ob njej, zakaj »ta ljubezen je morala stopiti na mesto, kjer je bilo že davno mnogo praznote«. Lilijana se mu razodene kot ženska, ki hoče živeti kakor roža: samo živi, raste in se koplje v soncu, dokler ga ima. Toda za odpad in globlje vzroke duševne stiske duhovnika dr. Pavla Velnarja, profesorja na univerzi, zvmemo šele v *drugem dejanju* iz pogovora s škofom Cirilom, kateremu odkrito izpove svoje razočaranje nad krščanstvom, kakršnega oznanjajo predstavniki Cerkve, in neskladnostjo tega označila v vsakdanjem življenju. Pisatelj ob tem razgovoru ni razkril samo Velnarjeve osebne bolečine in razočaranja, marveč je hotel opozoriti na naloge katoličanov v sodobnem svetu in na brezbržnost cerkvenih zastopnikov za probleme sodobne družbe. Velnar se je kot kaplan v delavskem naselju z vnmemo vrgel v socialno delo, kot profesor in vzgojitelj mladine je doživel mnogo bojev, krivic, ponižanj in razočaranj. Na tem mestu bi lahko rekel, da pisatelj govori iz svojih izkušenj. »Ob lačnih, strganjih, preganjanjih in zlorabljenih so Kristusovi učenci mirno spali.« Cerkvena oblast ga je premestila v drug kraj, kjer je praznoto in razočaranje v svojem poklicu občutil tako močno, da se je v njem zamajal tudi svet vere in hoče poslej »samo živeti, priti do neke nove zavesti, pozabiti na vse, kar je bilo, utoniti nekje v množici ljudi, ki kljub vsemu ostajajo nekam človeško dobri.« Ob koncu pogovora s škofom mu le-ta reče, da je prepričan, da bo spet našel pot nazaj k veri. Če pa je vera takšen neločljiv del življenja, da brez nje ni mogoče priti do neke smiselnosti sveta, potem, pravi, se bo tudi v njegovem življenju našel prostor zanjo. Toda zdaj je njegova notranja moč zlomljena, oženil se je in prelomil s Cerkvijo, njegov nekdanji svet se je potopil.

Tretje dejanje se dogaja v Velnarjevem stanovanju. V petih letih zakona Velnar ni našel sreče, doživljal je nova razočaranja, tudi ob ženi, ki je živela samo zabavam in užitkom in se popolnoma ohladila do njega. Zaman jo je prosil, naj bi kot lastnica tovarne izboljšala razmere delavcev, medtem pa zve, da škof Ciril uresničuje na svojem območju vse tiste socialne reforme, ki mu jih je on nekoč predlagal. Boji se za Vivino, ženino mlajšo sestro, da bo tudi ona šla po njenih potih. Ob vseh razočaranjih se tragedija njegovega srca vnovič zaplete, v njem se čedalje glasneje oglašča klic po »življenju, ki ima smisel«. Kakor se mu je poprej zrušil svet duhovniškega poklica, se mu je zdaj zrušil svet posvetnega življenja.

V razpletu drame *četrtga dejanja*, ki ga v glavnem označuje Velnarjev razgovor s tajnico knjižničarko Klaro Vigny, poosebljenim zgledom vdanega in iskrenega krščanstva, kristalno čistega in trdnega značaja, išče Velnar zadnje upanje svoji sreči. Ko ji razodene ljubezen in jo zasnuje, ga ona zavrne, češ da nobena ljubezen ne bo nikoli smela mimo njene vere, zakaj »Bog je več kakor naša sreča«. Ko mu je razodela zgodbo svojega trdega življenja, vendar polnega vere, je hkrati začela odkrivati tudi »potopljeni svet« na dnu njegove duše in mu razodevati tudi smisel križa, ki je v žrtvi in odpovedi. Tako mora iti Velnar še skozi zadnji ogenj očiščevanja. Med

njunim pogovorom je prišla Vivina, vsa obupana in razočarana nad brezvestnim ljubimcem in ob priznanju, da je neozdravljivo bolna, je v njuni navzočnosti izpila strup. Umirajoča je prosila za duhovnika in ko se ji je Velnar razkril, da je on duhovnik, je na njeno začudenje: »Ti si duhovnik?« odgovoril: »Slab, izgubljen, nezvest. A duhovnik sem... Bog priznava tudi takega malovrednega duhovnika.« Strt in do dna pretresen poslušá Klarine besede: »Brez Boga smo vsi strašno ubogi.« Ob tem trdem življenjskem obračunu je Klara poljubila Velnarju roko, »ki bo spet delila blagoslov«.

Profesor France Koblar je označil prvo dejanje te drame kot lirično parabolo igre človeškega srca, drugo kot strastno dialektiko sodobne krščanske problematike, tretje kot dramo srčne praznote in četrto kot simbolno katastrofo sodobnega človeka. (V oceni ob njeni krstni predstavi 8. oktobra 1938 v Ljubljani. Slovenec 1938, št. 234). V svoji drugi knjigi Slovenske dramatike pa je še posebej poudaril njen splošni tedanjí odmev: »V dramí odmevajo sodobna nasprotja v tedanji katoliški družbi, predvsem radikalni glasovi krščanskega socializma neposredno pred drugo svetovno vojno.« (Slovenska dramatika II, str. 260).

Stanko Cajnkar je napisal dramo »Potopljeni svet« leta 1936, ko je bil profesor verouka na gimnaziji v Ptujú. Uredniku Doma in sveta prof. Francetu Koblarju jo je poslal posebej s spremnim pismom, datiranim v Ptujú 11. januarja 1937.

Dragi gospod profesor!

Istočasno Vam pošiljam rokopis igre »Potopljeni svet«. Mogoče uporabite v Dom in svetu. Ako pa ne boste mogli natisniti, prosim, da bi mi rokopis ob prilíki vrnili, pa čeprav se nenaročeni rokopisi obíčajno ne vračajo.

V zadnjem času mi je Ljubljana zelo daleč. Z nikomur nimam pravih zvez in zato ničesar ne zvem. Pa je menda mnogo zanimivega pri Vas.

Iskreno Vas pozdravljam!

Ptuj, 11. jan. 1937

*Stanko Cajnkar
Slov. trg 4*

Koblar, ki je prav v tem času pripravljál jubilejno — 50. številko Doma in sveta, se mu v odgovoru opravičuje, da zaradi preobilice dela rokopisa še ni utegnil prebrati, hkrati ga pa informira o nekaterih dogodkih v Ljubljani.

Dragi gospod tovariš!

Prejel sem Vaš rokopis, pa ga do sedaj še nisem utegnil brati. Pisal sem za Dom in svet in za Radio berem 12 iger, ki so bile poslane za natečaj — čakajo me še zvezki. Ko vse to odložim, boste prvi na vrsti Vi. Odgovora na spomenico, ki smo jo po novem letu izročili s 26 podpisí odború Kat. tisk. društva, še ni; včeraj je bila seja. Zdi se, da jim je napravila zadrego. Če bomo šli v novo leto — in to je gotovo — prosim, pripravite poročilo o dr. Gosarjevi knjigi,¹ pisatelj sam že zelo izprašuje in je skoraj malo užaljen. Zdaj je vsa izšla, toda ne vem, do katerega snopiča jo imate Vi, da bi ostale uredništvo reklamiralo.

Lepo Vas prosim, da začnete misliti, do kdaj bi mogli delo opraviti — saj ne bo treba posebno na dolgo — morda bi se dal napraviti srednje velik članek, razprava

¹ Cajnkar je bil naprošen, naj za Dom in svet napiše oceno knjige dr. Andreja Gosarja: Za nov družabni red, ki je leta 1936 izšla pri Mohorjevi družbi v dveh zvezkih.

ob referatu. Treba bo zbrati vse sile, da pridemo spet na red, ki je zadnje čase veliko trpel; sestanek sotrudnikov je pokazal dobro voljo, upajmo, da bo bolje. G. Kocbeka² bomo povabili v uredništvo, pa se mi zdi, da preživlja prvo krizo ljubljanskega življenja, redko ga vidim.

Pozdrav tudi prijateljem v Ptuj.
Ljubljana, 22. I. 1937.

Bodite zdravi!
Vaš Kobar

Naslednje Kobarjevo pismo Cajnkarku in Cajnkarkjevo Kobarju imata isti datum: 7. februarja 1937.

Velecenjeni gospod!

Vaše dramatične dialoge v 4 dejanjih, kakor bi jih jaz imenoval, sem prebral in se odločil, da jih natisnemo v DS. Bral jih je tudi g. Kocbek in so mu všeč, samo drama niso, tako pravi. Pa nič za to — snovno so toliko zanimivi in aktualni, da jih moramo prinesti. Danes sem se razgovarjal s prof. J. Šolarjem in mi je zelo podoben primer povedal v najnovejšem Bernanosovem romanu — kako mu je ime, si nisem zapomnil.³ Te stvari so v zraku. Tudi moj odgovor v zadnji številki DS ima veliko tega.⁴ — G. Kocbek se upira priti v uredništvo, pač pa pravi, da bo mnogo delal; težko ga bomo pregovorili. Vemo tudi, da bo prav sedaj najbrž treba vzdržati hud naskok vseh pretiranih in neznosnih naših prijateljev — toda upati je, da bomo stvar vsaj malo pomaknili naprej. Glede Gosarjeve knjige bom uredil.

Lj. 7. 2. 1937.

Vas pozdravlja
Vaš Kobar

Medtem je izšla s precejšnjo zamudo (22. aprila 1937) prva (dvojna) številka jubilejnega letnika Doma in sveta. Članka »Premišljevanje o Španiji«, ki ga je napisal E. Kocbek KTD kot založnik ni moglo odobriti, del duhovščine pa je vzdignil val pohujšanja ob Cajnkarkjevem prvem dejanju drame »Potopljeni svet«. Začelo se

² Edvard Kocbek je prišel kot profesor iz gimnazije v Varaždinu na bežigrasko gimnazijo v Ljubljani na začetku šolskega leta 1936, ko so to gimnazijo ravno odprli.

³ Gre za enega izmed treh romanov francoskega romanopisca Georgesa Bernanosa: »Dnevnik vaškega župnika« (roman je v prevodu Jakoba Solarja izšel pri založbi Hram v Ljubljani leta 1939); »Pod satanovim soncem« (Sous le soleil du Satan — tudi o tem romanu je pisal prof. Jakob Solar v DiS leta 1928); »Velika pokopališča pod mesecem« (Les grandes cimetières sous le lune). V obeh prvih dveh romanih je duhovnik osrednja oseba. V Dnevniku podeželskega župnika — farani ga imajo za to, da krščuje in pokopuje, samo dve osebi v fari ga vzameta resno: Bogu odtujena grofica in njena hči, ki ju iztrga iz letargije in naposled spoznata v njem človeka, v katerem se Bog resnično razodeva. Hudo bolan gre v mesto, kjer mu zdravnik ugotovi raka. V stanovanju od duhovništva odpadlega prijatelja napiše zadnje vrstice dnevnika. Odpadli duhovnik se obrne na sosednjega župnika, da mu pomaga k vrnitvi v duhovniški poklic in mu tudi sporoči zadnje besede umirajočega: »Vse je milost...« — V romanu pod Satanovim soncem opisuje pisatelj greh v podobi mlade Germaine Malorthy, katere življenje ugasne naposled v blaznosti, in milost v podobi duhovnika, ki mu je obupati v sovražnem svetu in ob zlaganem krščanstvu. — V tretjem romanu pa Bernanos odkriti izpoveduje svoje stališče do španske državljanske vojne in obsoja način boja katoliških Špancev proti komunizmu, ga ožigosa kot farizejsko in nečloveško.

⁴ Članek Navzkrižja in nasprotja v zadnji številki Doma in sveta 39. letnika od ustanovitve, 1936, str. 537 do 547. Kulturna prizadevanja katoliške skupnosti zadnje čase težijo nezaupanje, zagrenjenost in nasprotovanje. V takih razmerah ni mogoče delati, zato pravi: »Vse to nas sili, da pogledamo v neposredno preteklost, se porazgovorimo in odločimo, kako bo z nami znanprej, zakaj današnji čas, ki vsako javno delo postavlja v novo preizkušnjo, terja najprej zaupanja, spoštovanja in časti med nami samimi...« (str. 537). V članku brani pismo Edvarda Kocbeka Enemu izmed ozkih (DiS 1935, str. 113 do 117) in polemizira z novo strujo katoliških akademikov in njenim glasilom »Straža v viharju«, z dr. Alešem Ušeničnikom kot branilcem »mladcev« in s kongreganistom »Lenčkom« (dr. Ignacij Lenček).

je usodno polemiziranje, najprej v pismih, nato v dnevnem in revijalnem tisku. Urednik Koblar je pripravil naslednji dvojni številki DS v upanju, da se bo zadeva poglobila. Cajnkarju je poslal drugo dejanje drame zaradi vrzeli v rokopisu:

Dragi gospod profesor!

Pošiljam Vam odstavek II. dejanja, kjer je v rokopisu vrzel; dvakrat zapored govori dr. Velnar. Prosim, dopolnite! Prihodnje dni bo treba začeti s tiskom 3—4. št.

Vaša drama ugaja — seveda ne tam, kjer se ob vsakem prvem koraku že spotikajo in ne čakajo konca. Zaradi Kocbeka je silna burja. Bomo že vzdržali.

Lj. 1. maja 1937.

Vas lepo pozdravlja
Vaš Koblar

Cajnkar mu je takoj odgovoril:

Dragi gospod profesor!

Vračam Vam priloženi odtis začetka II. dejanja. V tem odtisu je res vrzel. Taka zveza je res povsem nemogoča. Tako tudi nisem zapisal. Kolikor se spominjam, je izpuščen daljši del mojega rokopisa. Mogoče kar cela stran. Poglejte še enkrat

Dragi gospod profesor!

Priložen Vam priloženi odtis začetka II. dejanja.
Vdem oddajo je res vrzel. Taka zveza je res povsem
nemogoča. Taka tudi nisem zapisal. Kolikor se spominjam
je izpuščen daljši del mojega rokopisa.
Mogoče kar cela stran. Poglejte še enkrat in prebrajte.
Mogoče se je Kocbek stran rokopisa izgubil, ali to je
Vam žalostno. Aha pa je v rokopisu res tako, kot
v moji priloženi listi /kar se mi zdi stvarno nemogoča,
potem je mi poslati delatna II. dejanje (rokopis), da
bom vedel, kako naj popravim. —

Pa če bi se hotel dovolj doprajati nekaj splošnejših
od strani "pravovernih", sem videl mnogo. Pa nič ne
je. Pa dovolj DS je pogovorno. Bomo, ki je malo
in razumljivo. Le krepko gledajte! Jaha sed bi se
je pa in v Republiko, da bi se malo pogovornih. Pa
je si dala in neprostan delo.

Prav lepo pozdravljam!

Lambert Kajnkar.

Lj. 4. maja 1937.

Cajnkarjevo pismo
Francetu Koblarju

v rokopis. Mogoče se je kaka stran rokopisa izgubila, ali so jo kam založili. Ako pa je v rokopisu res tako, kakor je na priloženem listu (kar se mi zdi skrajno neverjetno), potem pa mi pošljite celotno II. dejanje (rokopis), da bom vedel, kako naj popravim. — Da bo ob novih dveh dejanjih nekaj spotikanja od strani »pravovernih«, sem vedel vnaprej. Pa nič ne de. Prva številka DiS je pogumna. Burja, ki je nastala, je razumljiva. Le krepko vztrajajte! Zelo rad bi prišel za par ur v Ljubljano, da bi se malo porazgovorili. Pa je še šola in neprestano delo.

Prav lepo pozdravljam!

Stanko Cajnkar.

Ptuj, 4. maja 1937.

Kakor Kocbeku, tudi Cajnkarju ni bilo prizaneseno. Po njem sta udarili cerkvena cenzura in duhovščina. Prva je zahtevala, da ustavi izhajanje drame, del duhovščine in katoliških pedagogov pa ga je napadal s podpisanimi in nepodpisanimi imeni. Lavantinski knezoškofijski ordinariat ga je v pismu št. 1100, dne 3. maja 1937 klical na zagovor v Marbor: »Povabljen ste, da pridete na razgovor v kn. šk. ordinariatsko pisarno v Mariboru. Dan in uro prihoda naznanite.« Podpisan je bil ravnatelj pisarne dr. Vraber Maks. Cajnkar je naznanil uro in dan prihoda: 8. maja 1937. Kaj je opravil v Mariboru pred zbrano kapiteljsko poroto, izvemo iz pisma, ki ga je še isti dan po vrnitvi iz Maribora pisal uredniku Koblarju:

Dragi gospod profesor!

Pravkar sem prišel iz Maribora. Bil sem klican na ordinariat radi I. dejanja Potopljenega sveta. Baje je v Mariboru in drugod pohujšanje katoliških pedagogov in duhovnikov veliko. Ordinariat je zahteval od mene, da ustavim izhajanje svoje drame. Ako bi ne bil obljubil, bi zahtevali od mene predhodno cenzuro vsega dela. Ta bi pa bila seveda negativna. Zato Vas prosim, da izhajanje drame ustavite. Povejte karkoli v izgovor, samo resnice ne. Recite, da avtor sam radi nerazumevanja naših ljudi ne mara, da bi še kaj izšlo. Povejte karkoli. — Mislím celo, da se je pohujšanje začelo v Ljubljani.

Vem, da mi boste ugodili. Moral sem podpisati izjavo, da bom sam izhajanje ustavil.

Pri nas je duhovno ozračje zastrupljeno. Naš slovenski svet je strašno ozek. Moja duhovniška svoboda je reducirana na strašen minimum. V godlji neke trapaste domišljivosti in oblastnosti se utapljam. Prosim, ohranite to zase. Radi naše katoliške stvari. Kdo pa bo še verjel v našo svobodo, ako se bo to zvedelo. Saj je to edinstven slučaj. Zame se ne bojte! Ne dam se ubiti. Pisal bom pod psevdonimom. In bom povedal vse še bolj do mozga.

Hudo mi je, da Vam delam sitnosti. Nisem sam kriv. Zelo rad bi govoril z Vami, s Kocbekom, s Solarjem, celo s Finžgarjem in z Meškom. V Mariboru so mi rekli, da me tam vsi obsojajo. Mislím, da ta »vsi« ni resničen. In vendar je bilo v tistih prizorih toliko neke čiste jasnosti.

Ko bo izšla moja knjiga⁵ (»Luč sveti v temi«, se imenuje sedaj), ki jo tiska Mohorjeva, napišite o njej kritiko, da bo vso to našo slovensko bedasto ozkost bolela

⁵ Knjiga »Luč sveti v temi« je izšla 1937 kot prvi zvezek zbirke religioznih spisov Studenci žive vode.

do zadnjega nohta na nogi. Maščujte se za nas vse, za našo uropano svobodo, za svete pravice duha, za svetost osebnosti in za vse drugo. Nekje mora človek izkričati svoj protest.

Ptuj, 8. maja 1937.

Prav iskreno Vas pozdravlja
Vaš Stanko Cajnkar

Cajnkar se je v Mariboru zagovarjal pred stolnim kapitljem, ki je nastopil v vlogi ordinariata. Škofa Tomažiča tedaj ni bilo v Mariboru, kakor je razvidno iz njegovega pisma, datiranega teden dni pozneje:

Velečastiti gospod profesor!

Maribor, 15. V. 1937.

Po vrnitvi s službenega pota se mi je poročalo o Vaši izjavi z dne 8. t. m.: bil sem je vesel.

Zelo želim, naj bi se zadeva čim lepše in častneje za obe strani likvidirala; zato bi rad z Vami govoril. Če Vam je mogoče, pridite čimprej k meni. Ustreženo bi mi bilo, če bi mi prej naznanili dan in uro prihoda (ob kateremkoli dnevnem času) — da bom gotovo doma.

Pozdravljam Vas in Vam želim vse dobro. Bog z Vami.

Dr. Tomažič

Cajnkar se vabilu ni odzval, kar izvemo iz pisma prof. Fabijana. Ta je pisal mariborskemu škofu v zadevi obsojene drame. Škof mu je ljubeznivo odgovoril, hkrati pa omenil »z neko bridkostjo«, da Cajnkar ne pride k njemu. Do razgovora s škofom je prišlo verjetno šele meseca julija. Pred razgovorom je Cajnkar poslal škofu obširno pojasnilo, ki ga tudi objavljamo (Gl. str. 174.)

Koblar je pisal Cajnkarju:

Dragi gospod profesor!

Novica, ki ste mi jo sporočili, me je zelo zadela. Sem sredi najhujšega boja za obstanek DS in ne vem, kako se bo končalo, ker podati se ne mislim. Zelo obžalujem, da se Vam je zgodilo nasilje, ki pomeni najhujšo brezobzirnost in cinizem ozkosrčne duhovske oblasti. Ne vem, kako bi Vas potolažil in pomiril. Vsi trpimo in ker nas je več, bomo tudi laže nosili. Zanimalo Vas bo, da je bil prvi razgovor z dr. Pečjakom grozen za oba, zame in zanj.⁶ Danes sem na njegovo pismeno odločitev vnovič govoril in se mi zdi, da je na tleh — vendar vse kaže, da se bo težko odločiti, ali naj list ohranimo ali naj se ločimo. Vsi pametni ljudje so z nami, vse, kar sovraži svobodo in duha, proti; nekateri trpijo res iskreno, ker ne poznajo življenja in sveta in mislijo, da se je veri zgodilo nekaj groznega — za te nedolžne pa ni zdravila. Za petek bom sklical zbor sotrudnikov, v soboto pa, upam, bom že v Ptuj in se vidiva in kaj pogovoriva.

Lj. 11. 5. 1937

Vas najlepše pozdravlja
Vaš Koblar

⁶ O tem razgovoru, oziroma srečanju 7. maja 1937 piše več v brošuri Dom in svet v letu 1937, na strani 5.

Kako so se stvari razvijale, izvemo iz brošure *Dom in svet* v letu 1937. Pri srečanju, ki ga Koblar omenja v zgornjem pismu Cajnkarju, je predsednik KTD dr. Pečjak napravil uredniku take očitke, da je ta takoj ponudil ostavko, ki je pa predsednik ni sprejel, pač pa je naročil uredniško delo ustaviti, čeprav je bilo gradivo za 3. in 4. številko v glavnem pripravljeno in že tudi postavljeno. Ker je ob naslednjem srečanju — 11. maja 1937 — med urednikom in predsednikom le-ta zahteval v prihodnje v cenzuro vse prispevke pred natiskom vsake številke DS, so njegovi uredniki po posvetu ugotovili naslednje:

1. Glede članka E. Kocbeka »Premišljevanje o Španiji« sodimo, da je izšel v reviji, kjer vsakdo na kvalificiran način lahko razpravlja o vprašanju, ga dopolni in popravi, kar se mu zdi, da je bilo napak. Uredništvo je pri objavi tudi vodil namen, da se o tem vprašanju razvije za nas tako potrebna diskusija. Druge poti popravka ne vemo. Ne zavedamo se tudi, da bi bili zaradi tega zlorabili zaupanje založnika. Obžalujemo pa, da je iz dobre namere nastalo toliko nesporazumov, krivičnih podtikanj in posebno, da je članek postal predmet nestvarnega obračunavanja, ki je narmerjeno naravnost proti obstoju lista.

2. Izdajanje lista pri sedanjem uredništvu si moremo misliti samo na osnovi dosedanjega zaupanja, uredniške svobode in pisateljske časti.

3. Obenem Vas spominjamo na primer poseganja v pisateljsko svobodo, ker nam je onemogočena objava Cajnkarjeve drame *Potopljeni svet*, ki je doživela obsodbo, preden jo je bilo sploh mogoče presoditi.

To smo Vam, gospod predsednik, dolžni sporočiti in posebno poudariti zgodovinsko odgovornost zaradi teh dogodkov in njih posledic.«

Uredniki Doma in sveta.⁷

Kako je del duhovščine sprejel objavo prvega dejanja Cajnkarjeve drame *Potopljeni svet*, kaže npr. pismo takratnega župnika Franca Satlerja na Gomilskem:

Sv. Štefan na Gomilskem
dne 12. V. 1937.

Veledenjeni gospod profesor!

Ali mislite res nadaljevati svojo pikantno dramo v Dom in svetu? Menim, da nam lahko prizanesete s to senzacijo: saj so zavese na oknih že padle!⁸ Kaj še hočete več? Ali mar mislite še opisovati, kaj se godi za zastrtimi okni? To bomo že sami uganili ...

Če postane duhovnik kdaj »heiratslustig«,⁹ saj mu tega nihče ne zameri, to je naravno in se lahko vsakemu pripeti. Toda ali je treba tako bežno razpoložjenje takoj obesiti na veliki zvon? Ali mar mislite, da ga kdo pomiluje? Vsak se njegovi »bolečini« samo smeji. In Vi ste zasmehu izpostavili ves duhovniški stan. Zato se ne čudite temu pismu!

⁷ Glej *Dom in svet* v letu 1937, str. 6.

⁸ Po končanem razgovoru v I. dejanju reče Pavel Velnar Lilijani: Pojdite zdaj. Ona pa mu odgovori: Niste prav povedali. Srce je reklo: Ostani. Potem gre k oknu in začne spuščati zaveso. Na to namiguje avtor pisma, češ, kaj se bo zdaj dogajalo za spuščeno zaveso, si lahko predstavljamo.

⁹ »heiratslustig«, tj. rad bi se oženil.

Ali si domišljate, da bo radi tega Cerkev ukinila celibat? Posebno v sedanji gospodarski krizi! O celibatu se da debatirati pro in contra; magari je več razlogov proti nego za! Toda take debate se pač naj vrše za »zastrtimi okni«.

In kaj bodo rekli Vaši dijaki, ko bodo to brali? Ali ne boste postali kot veroučitelj nemogoč? Že sedaj pravijo Vaši dijaki, da ste marxist. Kaj bo šele potem?

Najbolje bo, da opustite svojo špecialiteto t. j. pastorizacijo akademičark, ter jo prepustite »starim dedom«. Tako delo ni za mladeniče. Vaša pikantna idila se kaj lepo poda zraven marxističnega pamfleta »alogičnega« Kocbeka...

Upam pa, da Vas moje pismo ne bo preveč vznemirilo, saj Vas bo gotovo zopet kmalu pohvalil kak češki Jud...

Bog živi!

Franc Satler, župnik

Polemika se je nadaljevala, uredništvo je posredovalo, se pogovarjalo, pošiljalo pisma in spomenice, zbiralo sotrudnike k posvetovanju in 22. maja 1937 izbralo odposlanstvo, ki naj predsedniku KTD obrazloži ves položaj. To odposlanstvo: dr. A. Breznik, F. S. Finžgar in dr. St. Gogala je obiskalo predsednika, a brez uspeha. Izročilo mu je spomenico s podpisi urednikov in 25 sotrudnikov. Na te dogodke se nanaša Koblarjevo pismo Cajnkarju z datumom podpisa spomenice.

Dragi gospod profesor!

Zadeva Doma in sveta se še ni premaknila z mrtve točke; pošiljamo si diplomatske note sem in tja in tako izgubljam čas. Pravkar sestavljamo novo resolucijo, ki bo dovolj resolutna in bo morala odločiti tako ali drugače. Posredoval je tudi nadškof Jeglič, toda cenzure v nobeni obliki ne moremo sprejeti. Ko rešimo načelno vprašanje lista, pride na vrsto Vaša drama; brez nje ne moremo nadaljevati. Že sedaj teko priprave in trdno upam, da se stvar posreči: dr. Stele ima dobre zveze, tudi dr. Lukman se bo zavzel; dr. Fabijan je dejal, da ima drama visoko etično vsebino in mnogo lepot — zanimalo pa Vas bo, da sem tudi jaz dobil od istega gospoda župnika¹⁰ podobno pismo, v roke pa mi je prišlo šele te dni, ker je zaležalo v tiskarni. Pa nič za to. Vam je pisal neumno, meni deloma tudi grdo pa se mi ne zdi slab človek. Saj me celo Straža v viharju, ki je ravnala res pobalinsko, ni prav nič užalila, le žalostno je, da ljudje nimajo sramu pred javno lažjo.

Vas pa bi rad malo potolažil in potrdil v potrpljenju.

Lj. 28. 5. 1937

Vas najlepše pozdravlja
Vaš Koblar

Zadeva z rešitvijo krize okoli Doma in sveta se je nadaljevala vse poletje, vendar ni prišlo do ugodne rešitve vsaj za ta letnik. V enem zadnjih pisem predsedniku KTD je urednik Koblar prišel do zaključka: »Dejal bi, da se je razvijala posebna igra in smo nekateri morali biti neprostoovoljni igralci. Ves čas me je bolelo, ko sem čutil na sebi roko g. univ. prof. dr. L. Ehrlicha. Bojim se, da se je zadeva obrnila k neugodnemu koncu.« Medtem se je vršil bohinjski teden, kulturno socialni tečaj katoliških akademskih društev (od 11. do 18. avgusta), na katerem je prišlo v pogovorih

¹⁰ Franc Satler, župnik na Gomilskem.

in debatah tudi vprašanje krize Doma in sveta. Ker tudi še v septembru ni prišlo do pozitivne rešitve, ki bi dokazovala zaupanje do urednikov, so ti — France Koblar, France Stele in France Vodnik — sklenili svojo odpoved. Nato je skušal obnoviti Dom in svet Fr. S. Finžgar, a se tudi njemu ni posrečilo.

Iz naslednjega Koblarjevega pisma izvemo, da je avtorju neobjavljeni del rokopisa drame Potopljeni svet vrnil.

Dragi gospod profesor!

Izročam Vam rokopis za nadaljno uporabo — dvomim, da bi se zgodil čudež, saj Vam je v glavnem dr. Gosar povedal sedanji položaj.¹¹ Predolgo bi bilo pripovedovanje o vsem, kar smo doživeli. Padel je v vodo tudi naš zadnji predlog. Kadar boste prišli v Ljubljano, se več pomenimo — če se je sploh še vredno meniti o tem.

Skušam doseči, da bi založnik plačal vsaj odškodnino za rokopise, a se upirajo. Morda se kaka malenkost posreči.

Toliko v naglici.

Lj. 14. (19.?) XII. 1937

*Vas najlepše pozdravlja
Vaš Koblar*

Cajnkrajev odgovor se je glasil takole:

Dragi gospod profesor!

Hvala za pismo in rokopis! Hvala tudi za vso Vašo dobro voljo in za pogum, ki je bil ob vsem tem »svobodoljubnem« delu slovenskega katolicizma potreben. O Vaših zadnjih naporih mi je govoril pred tedni dr. Gosar. Vse je tako obupno bedasto, da je govorjenje o tej sramoti prava muka. Imate prav, skoraj res ni vredno, da bi se o tej stvari še govorilo in razpravljalo. Mene osebno zanima še neka izjava odločilnega igralca v tej farski, dana Finžgarju in zadevajoča moja drama.¹² Dr. Gosar mi je nekaj pravil, pa mi ni bilo do konca jasno. Ali bi lahko dobil tekst tiste znamenite izjave? Moji študentje, ki so sedaj na univerzi v Ljubljani, so mi prinesli tudi vesti o debati na zadnjem predavanju dr. T. Debeljaka v Unionu^{12a}, ki se je baje tudi vsaj rahlo dotaknila moje drame. Vesel bi bil, ako bi mi to malo skicirali in bi mi povedali, kaj je bilo rečeno. In kaj mislite, kaj naj storim z dramo sedaj? Ali je vredna, da bi izšla v knjižnici?

Želim Vam vesele praznike in Vas iskreno pozdravljam

Ptuj, 21. dec. 1937

Vaš Stanko Cajnkraj

¹¹ Dr. Gosar se je odzval Cajnkrajevemu povabilu, da je prišel predavat v Ptuj. Dne 23. IX. 1937 mu je pisal: »... O naših ljubljanskih težavah bi se dalo mnogo povedati. Sicer pa so Vam že tako znane. V Ptujju se kaj več pogovoriva...«

¹² Izjava škofa Rožmana Finžgarju.

^{12a} Dne 16. decembra 1937 je v okviru akademskih društev Danica, Zarja in Savica predaval dr. Tine Debeljak o slovenskem literarnem ustvarjanju v letu 1937 (gl. napoved v Slovincu, 12. dec. 1937, št. 284, str. 6). Predavanje z naslovom Izvirno slovensko leposlovje v l. 1937 je bilo potem objavljeno v božični prilogi Slovence (24. dec. 1937, leto LXV., štef. 294 a). V poglavju o dramatikah se dotika Cajnkrajeve drame: »... Zato je še bolj škoda, da ni izšla v celoti drama S. Cajnkrajja Potopljeni svet, katere prvo dejanje je izšlo v Domu in svetu in ki bi pomenila v naši surovi, drastični dramatikki novo dramsko odkritje notranjega duhovnikovega konflikta (podčrtano v Slovincu), očiščenje človeka in heroizem. Vsaj tako je dalo slutiti prvo dejanje.«

Ker Cajnkár ni dobil kmalu odgovora, se je znova obrnil z nekaterimi vprašanji na urednika Koblarja tako v zvezi s svojo dramo, kakor s sodelovanjem pri Domu in svetu, kamor ga vabi urednik dr. Jože Debevec.

Dragi gospod profesor!

V preobilici dela in sitnosti ste najbrž pozabili na moje vprašanje, kaj so neke osebnosti izjavile o moji drami. Saj bi Vas s stvarjo ne nadlegoval ponovno, ako bi ne nastalo okrog tega Potopljenega sveta novo vprašanje. Dr. Debevec mi piše, da so mu poverili zaključno uredništvo letošnjega letnika DiS-ta in me prosi, da mu pošljem svojo dramo, da jo priobči do konca. Odgovoril sem mu, da je na mojem delu »cenzura« mariborskega škofa in da me vse to veže. Do tule bi bila stvar v redu. Čudil sem se pa, da piše dr. Debevec, kako bo do konca izšla razprava dr. Trstenjaka (poleg Bevkove stvari).¹³ Zanima me, ali je Trstenjak sam dal dovoljenje za to, ali pa so si ga vzeli. In kako ste rekli v Ljubljani, ali se umaknemo vsi solidarno, ali pa se lahko nekončane stvari končajo tudi pod novo vlado? Vi ste najbolj merodajni v vsem tem. Kaj mislite? In če ti ljudje dobe imprimatur mojega Pot. sveta? Kaj naj rečem potem?

Ptuj, 27. jan. 1938

Vaš Stanko Cajnkár

Koblar je odgovoril na pismo zadnje dni januarja ali v začetku februarja; pismo je namreč nedatirano in je na približen datum sklepati po njegovi napovedi izida prve številke nove revije »Dejanje«.

Dragi gospod profesor!

Res nisem utegnil toliko, da bi Vam bil odgovoril, zdaj ste me prehiteli z novimi vprašanji.

Prvo: takrat, ko smo dali zadnji predlog za rešitev Doma in sveta, sem dal Vašo dramo v branje škofu.¹⁴ Kljub temu, da je bil najin razgovor prisrčen, sem čez nekaj dni dobil dramo vrnjeno brez vsake pripombe, kar me je užalilo; Finžgarju pa je na njegovo vprašanje, kaj je z našim predlogom,¹⁵ odgovoril, da ga je KTD odbilo; o Vaši drami pa mu je (telefonično) rekel, da je »lepa, neoporečna, pozitivna, vsak dijak jo lahko bere — sodim — kar smem, da je tudi umetniško prav dobra«. Tako telefonično po Finžgarjevem sporočilu.

Drugo: O sklepu DS tu nič ne vemo, samo sliši se, da misli dr. Debevec zaključiti po naročilu dr. Pečjaka, seveda zaključiti po svoje morda s svojevoljno razlago vseh dogodkov. Mi smo to že svoj čas odklonili, ker nam je bilo za rešitev lista in ne za svojevoljno likvidacijo. — Ker so nekateri sotrudniki zahtevali odškodnino za svoje delo, sem že decembra interveniral, naj se to uredi — zadnjič pa sem premeril ves

¹³ Glej opombo 7. — Bevk je bil eden izmed redkih starih dominsvetovcev, ki je tudi pod novim uredništvom objavljal svoje spise. Novemu uredniku dr. Debevcu je pisal 25. marca 1938 iz Gorice: »Novice, da bo Dom in svet zopet izhajal, sem se razveselil. Bilo mi je že bridko ob misli, da bi bila revija, ki ima za seboj tako lepo tradicijo, ki sem ob nji rasel in se razvijal, in ki je v zadnjih dveh desetletjih in več obogatila naše slovstvo za marsikatero delo, za vedno pokopana. Bržkone s sedanjo rešitvijo ne bodo vsi zadovoljni, toda moje mnenje je, da je vsaka rešitev boljša ko nobena. Četudi bo morda sedanja generacija po večini stala ob strani, bo vsaj pokolenje, ki pride za nami, imelo svojo streho, da se tako izrazim. Prav zaradi tega, da bo ta streha ostala ohranjena bodočim talentom, sem pripravljen sodelovati s svojimi najboljšimi močmi...« (DiS 1937/38, str. 207).

¹⁴ Ljubljanskemu škofu Rožmanu

¹⁵ Predlog in sklep sotrudnikov Doma in sveta za rešitev krize.

stavek in rokopise, ki so bili določeni za 3. in 4. številko in povedal honorarje ravnatelju Jug. knjigarne. Zdaj slišim, da izplačujejo te honorarje — ne vseh, ker Terseglav in Kocbek nista nič dobila — obenem pa hočejo te rokopise objaviti, kar je skrajno nelojalno. Terstenjakov članek je skoraj ves postavljen (mislijo pa, da res ves) in Vaše II. dej. Ali jim je Terstenjak kaj odgovoril, ne vem, vem samo to, da delajo za hrbtom in da se z nami ni nihče menil. Jaz svojih rokopisov nisem dal v račun in bi jih tudi ne dal na razpolago po tako grdem ravnanju, tolikih žalitvah in tako nerazčiščenem položaju. Upam, da bodo vsa ta dela še lahko izšla ob svojem času, sicer pa ne morem nikomur proste volje vezati. Zmeda je res velika; te dni izide »Dejanje«,¹⁶ ki bo prav gotovo nekaj premaknilo, ker mimo njega ne bo mogoče. Zase se še nisem pomiril in bi rad čim prej do dela — pa me vsaka taka stvar vnovič vznemiri. G. Ingolič mi piše, da bi prišel v Ptuj — kar mi najbrž ne bo mogoče; vse moje delo je tako obtičalo, da res ne utegnem, pa tudi Ptuj ima dovolj ljudi, da bi lahko predavali o Župančiču. — Zanimala pa me bo Vaša odločitev. Jaz bi jim odgovoril, da je položaj tako nejasen in nerazčiščen, da se ne morete odločiti in za enkrat ne želite sodelovati pri likvidaciji lista.

Vas pozdravlja
Vaš Koblar

V pismu uredniku Koblarju z dne 8. maja 1937 poroča Cajnkar, da se je pravkar vrnil iz Maribora, kamor je bil klican na ordinariat zaradi I. dejanja Potopljenega sveta in da je ordinariat zahteval od njega, da ustavi izhajanje svoje drame. Vendar s tem napadi na Cajnkarja niso prenehali, prav tako ne pritisk na mariborskega škofa, čeprav je ta želel, da bi se zadeva dostojno razčistila. Ker je Cajnkar verjetno smatral, da je s tem zadeva zanj urejena, ko je obljubil, da bo nadaljnje tiskanje ustavil, se mu ni zdelo potrebno, da bi zadevo še posebej pojasnjeval ali opravičeval. Vendar je do sestanka z mariborskim škofom le prišlo na posredovanje profesorja teološke fakultete v Ljubljani dr. Janeza Fabijana, ki je bil sam ves čas polemike na Cajnkarjevi strani. Cajnkarju je pisal iz Ljubljane 6. julija 1937.

Dragi gospod profesor!

Pisal sem Vašemu škofu v zadevi Vaše drame. Odgovoril mi je zelo ljubeznivo in me povabil, naj pridem osebno k njemu. A omenil mi je tudi z neko bridkostjo, da Vi ne pridete k njemu. — To se, cenjeni g. profesor, tudi meni zdi napak. Mi moramo v tem pogledu poziv škofa izpolniti, čeprav pričakujemo, da bo nezadovoljen z nami, ali se ne bo strinjal z našim delom. Vaš škof Vam le dobro hoče, čeprav se Vam bo zdelo, da ne ocenjuje prav vsega Vašega dela. Morebiti zahteva včasih pokorščina do škofa od duhovnika težko žrtev, a mislim, da je ta žrtev, ako je, čeprav bridka, izvršena s pravim namenom, več vredna, kakor morebiti še tako pomembno literarno delo. Zato Vas prosim, cenjeni g. profesor, pojdite čimprej k svojemu škofu! On se ne strinja popolnoma s tem, kar so člani kapitlja napravili.

Bodite prepričani, gospod profesor, da Vam želim najboljše.

Prav lepo Vas pozdravlja
udani J. Fabijan
Ljubljana, Tyrševa c. 17.

¹⁶ Prva številka nove revije »Dejanje« je izšla v začetku februarja 1938.

Škof je tudi sam pisal Cajnkarju 15. maja 1937 in ga vabil na razgovor. Ohranjen je koncept pisma (brez datuma), ki ga je Cajnkar pisal škofu pred razgovorom.

Prevzvišeni gospod knezoškof!

Nekoliko pozno prihajam s svojo zahvalo za Vaše pismo. Oprostite mi! Še nikoli nisem s tako notranjo težavo odgovarjal. Tudi danes ne vem, kako naj povem, da bo prav.

Vabite me na razgovor. Hvala Vam za prijazno pripravljenost in dobrohotnost. Vem, da mi ne boste zamerili, ako bom pred tem sestankom pismeno izrazil par svojih misli.

Najprej bi rad prav iskreno povedal, da je v reševanju te moje zadeve neka težava, ki bo povsod in do konca vidna. Prav radi nje je moj odgovor tako težak. Težava je v tem, da sem bil sojen in obsojen, predno sem se mogel zagovarjati. To me je tem bolj iznenadilo in pobilo, ker se ni zgodilo prvič.

Ko sem prišel zadnjič v Maribor, sem brez posebnih težav spoznal, da je bilo vprašanje že poprej rešeno. Ob izjavi, ki jo hranite v Mariboru, sem omenil, da bo sedaj nekakšna moja krivda brez vsega nadaljnjega raziskovanja potrjena od moje cerkvene oblasti. Ugovor je ostal brez odmeva. Vedel sem, da gre za odstranitev »pohujšanja« in niti malo zame kot osebo. Saj v splošnem ne pričakujem posebne pozornosti, ki bi naj veljala meni in mojemu dobremu imenu. Včasih pa se vendarle vdam nekim utvaram in si želim, da bi tudi moji vzvišeni predstojniki vsaj malo zaupali moji vestnosti. Menil sem, da bi po teh desetih letih svojega duhovništva, ki vsaj v vprašanju takega »pohujšanja« ni bilo nikoli osumljeno, mogel pričakovati malo vere v dobre namene, če je prvo dejanje te uboge igre dajalo morda res kakšen povod za skrb in bojazen. Ne čudim se raznim vnetim kristjanom, ki so Vam, prevzvišeni gospod knezoškof, izrazili svoje ogorčenje radi moje igre. Bolj me je zabolela Vaša nevolja in zaupanje, ki ste ga izkazali tem čuvarjem pravega krščanstva, predno ste igro do konca spoznali in predno ste mene samega vprašali o smislu in pomenu mojega delca. To je glavni vzrok, da mi je odgovor tako nerodno težak. Ne vidim pravega smisla za ta svoj zagovor. Po vsem, kar se je zgodilo, je prepozen.

Naj povem še, kar zadeva dramo samo. Menim, da je ena prvih zahtev logike in umetniških zakonov, da presojava umetnino kot celoto. Res je, da imamo pravico obsoditi posamezne odlomke tudi brez ozira na celoto, toda samo tedaj, ako so resnično nemoralni. Tega pa menda najhujši moralni sodniki o prvem dejanju moje drame ne bodo upali trditi. V pravi drami je neka ideja, ki se tekom celotnega dejanja izoblikuje v vidno in podčrtano misel. Prvo dejanje pa ne more biti skoraj nič drugega kakor neki dogodek, ki celotno dogajanje šele spravi v tek. Ta začetek je lahko neka krivda, ki se potem grenko in trpko maščuje. Nobeden teh mojih neprijaznih kritikov glavne misli ni mogel oceniti, ker še ni bila niti nakazana. Zato tudi nikdo ni imel pravice o njej soditi in meni samemu podtikati namenov, ki jih nikoli niti v sanjah nisem imel.

Ljudje, ki se ob takih, življenjsko tako resničnih in težkih stvareh tako razburjeno spotikajo, pokažejo poleg svoje vneme za časti in dobro ime tudi mnogo duševne revščine in nerazumevanja vsake prave umetnosti. Njihov nezaslужen triumf bi bil takoj spremenjen v grenko blamažo, ako bi se drama smela kot celota braniti s tem, da bi izšla. Ker pa je važno samo to, da sodniki ohranijo svoj »prav«, zato bo ostala to prazna želja ubogega osumljenega avtorja.

V teh grenkih dneh sem izredno vesel iskrenih priznanj in zaupanja tistih ljudi, ki so dramo z dobrohotnostjo ocenili. Jih ni malo. Par dni po izidu *D. in Sveta* sem dobil čestitko nekega starejšega župnika (je tudi duhovni svetnik), ki se glasi: »Dovoli, da Ti prav iz srca čestitam! Krasno si napisal — škoda, da bomo morali čakati na nadaljevanje! Močno, fino, doživljeno! Bog Ti daj, da boš še mnogo delal!« (Imena ne bom navedel, da ne bom vrgel še nanj kake sence.) Eden izmed profesorjev ljubljanske teol. fakultete,¹⁷ ki je prečital celotno delo, je dejal »da ima drama visoko etično vsebino in mnogo lepoto«.

To je bil res pravi namen, ki sem ga imel s pisanjem: visoko etična misel in nekaj lepote. Ta »Potopljeni svet« bi bil potrkal na sto zbeganih src zašlih ljudi. Izgubljeni duhovnik je bil samo simbol za blodeče ljudi naših dni. Sicer pa je sedaj brez pomena, da Vam to razlagam. Ako bi bil hotel poniževati in pohujševati, bi zmogel še to neiskrenost, da bi se skrtil za tuje ime.

Eno vprašanje se po vsem tem še vsiljuje in je vsaj deloma upravičeno: Zakaj sem izbral snov iz duhovniškega življenja? Ali ni dovolj, da odkrivajo drugi skrivnosti našega stanu? Vzroki za izbiro take snovi so deloma umetniškega, deloma pa splošno psihološkega značaja. Umetniška stran Vas ne bo zanimala, pa je tudi težko v kratkih besedah vse to razložiti. Psihološki vidik pa je vsaj deloma utemeljen v prepričanju, da je včasih tudi grenka resnica potrebna. Tuje odkrivanje resnice prav radi tega tako boli, ker naša lastna občutljivost ni prenesla niti upravičene kritike. Ker smo hoteli pred svetom varovati videz nadčloveške neomadeževanosti, so tuji ljudje s tem strašnejšim cinizmom privlekli na dan resnico in laž. (Zdi se mi, da je dobršen del tragike sodobne nemške duhovščine prav v tem dejstvu.) Tega svojega naziranja ne bom mogel do konca razložiti. Končno je to skrivnost človekove svobode in na(j)-trdnjših domnev, ki jim dogodki sami dajejo svoj prav. Čutim, da z neko grozno naglico drvimo v negotovost. V takih časih je pogumna resnica, pa naj je tudi nekoliko nova, neizogibno potrebna. Ob vsem protestiranju ohranjam zavest, da nisem storil krivice. Ne zahtevam, da bi drugi moje gledanje povsem odobraval, zavračam pa vsako sumničenje.

Vedno znova se mi povrača misel na Kristusovo napoved: »Vi vsi se boste pohujšali nad menoj.« Nič ne primerjam, ne upam si. Vem pa, da so trenutki, ko vsakdo izmed nas ponovi to napoved z ozirom na svojo okolico, in vendar gre svojo pot.

Prezvvišeni, vse to je bilo namenjeno v prvi vrsti tistim, ki so v svoji veliki vnemi zahtevali obsodbo mojega dela. O Vaši dobrohotnosti nisem dvomil. Vem za strahotno težo Vaše nadpastirske službe. A življenje je strašno čudno. Ljudje, ki bi si imeli mnogo povedati, si ostanejo radi nekih življenjskih zmed tuji in nepoznani. Ko si prvič povsem jasno pogledajo v oči, je navadno že prepozno.

(Brez podpisa, navedbe kraja in datuma.)

¹⁷ Dr. Janez Fabijan.

(Konec prihodnjič.)

Sur le drame »Le monde englouti« de Stanko Cajnkar

Le 17 janvier 1977, professeur de théologie, et écrivain, Stanko Cajnkar (né en 1900) auteur du drame »Le monde englouti« est décédé. Le premier acte de ce drame qui parle d'un prêtre catholique quittant les ordres, non seulement pour une femme mais aussi à cause de son désenchantement dans la chrétienté pour y retourner plus tard, fut publié en avril 1937 dans une revue catholique vieille de cinquante ans, »Dom in svet« qui était dirigée par un des historiens littéraires et critiques de théâtre slovène les plus renommés, par France Koblar (1889—1975). Cette publication déclencha une crise parmi les catholiques slovène qui reprochèrent à la revue d'avoir laissé s'introduire une propagande communiste cachée. L'auteur dramatique — prêtre devait répondre pour son oeuvre à ses supérieurs, une polémique se déclencha, d'abord par correspondance, ensuite dans les journaux et dans les revues.

Naturellement, les contradictions entre les esprits en Slovénie et surtout l'état d'âme de l'auteur se montra-t-il dans la correspondance entre Cajnkar et le rédacteur Koblar qui fut publiée et annotée par leur ami, professeur Jože Dolenc. («Vengez-vous pour nous tous,» écrivit le prêtre au critique, »pour notre liberté volée, pour les droits sacrés de l'esprit, pour les droits sacrés de la personnalité et pour tout le reste. On est pourtant obligé de protester quelque part!«)